

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ,
ВЧИНЕНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ**

Черняк Роман Анатолійович

співробітник

Служби безпеки України

м. Рівне, Україна

Кримінальна відповідальність за вчинення державної зради передбачена ст. 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Сучасна редакція даної статті набула чинності 07 березня 2022 р. на підставі Закону № 2113-IX від 03.03.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [1].

Внаслідок військової агресії росії проти України 2014 та 2022 рр. стали переломними у діяльності правоохоронних органів з протидії державній зраді, позаяк до 2014 р. провадження за ст. 111 КК України практично не реєструвалися. У 2014 р. кримінальних проваджень за ст. 111 КК України було зареєстровано 65, у 2015 р. – 80, у 2016 р. – 126, у 2017 р. – 89, у 2018 р. – 127, у 2019 р. – 123, у 2020 р. – 145, у 2021 р. – 208. Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України правоохоронними органами України у 2022 р. зареєстровано вже 1957 кримінальних проваджень про вчинення державної зради, з яких направлено до суду з обвинувальними актами 269 проваджень, а за січень–листопад 2023 р. зареєстровано 1121 таких проваджень, з яких направлено до суду з обвинувальними актами 283 [2].

Згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) за період з 01 січня 2022 р. по 30 листопада 2023 р. судами України у 354 кримінальних провадженнях про державну зраду винесено 355 вироків, з яких 152 вирокі щодо 153 осіб у 2022 р. (вироком у справі № 727/7620/22 засуджено 2 особи) і 203 вирокі щодо 203 осіб у січні–листопаді 2023 р. (у справі № 757/29680/22-к винесено 2 вирокі щодо 2 засуджених осіб).

Слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень» до ЄДРСР не вносяться відомості про рішення, які містять

інформацію, що є державною таємницею [3]. Тому у реєстрі відсутній вільний доступ до судових рішень про вчинення злочинів такими особами, як Янукович В. Ф., Медведчук В. В., Козак Т. Р., Богуслаєв В. О. та інші.

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. у зв'язку із військовою агресією росії проти України введено воєнний стан на всій території України з 05 год. 30 хв. 24 лютого 2022 р. [4]. Цей Указ та бойові дії на території нашої держави змусили законодавця внести вищевказані зміни до ст. 111 КК України і посилити відповідальність за вчинення даного злочину.

Поряд з цим зміна криміногенної ситуації в державі внаслідок збільшення кількості виявлених фактів державної зради, особливо з урахуванням підвищеної суспільної небезпеки цього злочину під час воєнного стану, спонукала українських вчених до продовження відповідних наукових досліджень і внесення законодавцю пропозицій щодо подальшої зміни диспозиції та посилення санкції ст. 111 КК України.

Аналіз винесених у 2022 р. вироків свідчить, що діяння осіб, котрі вчинили державну зраду, судами лише в 1 випадку були кваліфіковані як шпигунство, в інших випадках вони були кваліфіковані як перехід на бік ворога в умовах воєнного стану (після 24 лютого 2022 р.) або в період збройного конфлікту (до 24 лютого 2022 р.) та як надання іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Переважну більшість випадків державної зради було вчинено у вигляді військової служби у непередбачених законом збройних формуваннях «днр» та «лнр». Широким за своїм проявом також є вчинення з 2022 р. державної зради у формі надання іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – шляхом передачі ворогу засобами електронного зв'язку відомостей про дислокацію підрозділів ЗСУ, щодо фортифікаційних споруд та техніки, щодо участі жителів у забезпеченні національної безпеки і оборони та відсічі збройної агресії, щодо персональних даних та місця проживання патріотично налаштованих місцевих жителів.

У винесених в 2022–2023 р.р. вироків діяння суб'єктів державної зради були кваліфіковані судом в більшості випадків за сукупністю злочинів. Супутніми були злочини, передбачені ст.ст. 109, 110, 111-1, 113, 115, 146, 258, 258-3, 260, 263, 263-1, 408, 436-2, 437, 438, 463-2 КК України.

До довічного позбавлення волі, передбаченого санкцією ч. 2 ст. 111 КК України, судами при розгляді у 2022 р. проваджень про вчинення державної зради жодна особа не засуджувалася.

В той же час у 2023 р. за вчинення державної зради до довічного позбавлення волі з конфіскацією майна засуджено 7 осіб у справах відповідно №№ 490/6107/22, 490/3578/22, 953/6038/22, 522/2119/23, 401/1965/23, 336/3063/23, 521/9656/23, при цьому 2 особи засуджені в порядку спеціального судового провадження без участі обвинуваченого (in absentia). Діяння засуджених кваліфіковані судом у 3 випадках лише за ч. 2 ст. 111 КК України, у інших випадках за сукупністю із ч. 1 ст. 111, ч. 5 ст. 111-1, ч. 2 ст. 436-2, ч. 1 ст. 263-1, ч. 1 ст. 263 КК України. Суб'єктами цих злочинів є проросійськи налаштовані прихильники «руського миру», з яких у 6 справах це чоловіки, у 1 – жінка. Об'єктивна сторона злочинів виразилася відповідно у виправдовуванні збройної агресії рф проти України та добровільному зайнятті посади так званого «заступника голови ВЦА Херсонської області»; у службі в збройних силах рф на посаді командира роти десантно-штурмової бригади і участі в бойових зіткненнях із ЗСУ; у наданні представникам рф службової інформації, наявної у засудженого як у керівника Миколаївської окружної прокуратури; у наданні за фінансову винагороду представникам рф координат об'єктів критичної інфраструктури та підрозділів ЗСУ, а також фото з місць попадання ракет за результатами їх вогневого ураження (у 4 випадках).

Аналіз стану боротьби з державною зрадою в період повномасштабної війни свідчить, що зрадники, котрі відкрито висловлюють власну злочинну позицію та зі зброєю в руках її захищають, не є єдиною небезпечною загрозою для держави. Не меншу небезпеку для суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, державної та економічної безпеки України становлять дії осіб, котрі займають високі посади в органах державної влади та управління і протиправно використовують свої посадові повноваження для вчинення в умовах воєнного стану корупційних злочинів. Підставою для такого висновку стали непоодинокі випадки вчинення в 2022–2023 р.р. діянь з ознаками корупційних злочинів посадовими особами, що займають відповідальне становище.

Ст. 113 Конституції України визначено, що вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України (далі – КМУ, або Уряд). Організацію, повноваження і порядок діяльності КМУ визначає Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» [5], відповідно до положень якого до основних завдань КМУ належить забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України (ст. 2), а особа, призначена на посаду члена КМУ, у день свого призначення перед вступом на посаду складає на пленарному засіданні Верховної Ради України присягу (ст. 10).

Згідно зі своїми посадовими обов'язками члени КМУ повинні зміцнювати суверенітет і незалежність України, тобто саме ті основні цінності, на захист яких направлена ст. 111 КК України. Особливо ця вимога актуальна в умовах воєнного стану, коли держава мобілізує всі наявні в неї матеріальні ресурси для протистояння військовій агресії. А ці всі мобілізовані ресурси концентруються якраз в КМУ і можливість розпоряджатися ними надається членам Уряду відповідно до їх напрямків діяльності та функціональних обов'язків. При цьому, як зазначено вище, розпоряджатися цими ресурсами члени Уряду повинні неабияк, а згідно з вимогами чинного законодавства, тобто максимально раціонально і результативно використовувати ці ресурси для досягнення цілей державної політики і з єдиною метою – забезпечити Збройним силам України можливість ефективно протистояти ворогу на полі бою.

Ст. 1 Закону України від 12.05.2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що воєнний стан передбачає надання відповідним органам державної влади повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії та усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [6]. Діяльність КМУ в умовах воєнного стану регламентована ст. 12-1 того ж Закону, згідно з якою КМУ визначає, зокрема, особливості здійснення оборонних та публічних закупівель із забезпеченням захищеності державних замовників від воєнних загроз.

Таким чином, в умовах воєнного стану забезпечення обороноздатності України є обов'язком Уряду. Якщо ж посадова особа Уряду в умовах воєнного стану вчиняє одне із корупційних кримінальних правопорушень, передбачених приміткою до ст. 45 КК України, це, як наслідок, призводить до ослаблення обороноздатності України, створює реальну загрозу її суверенітету та незалежності. А відповідальність за діяння, які створюють реальну загрозу суверенітету та незалежності держави, настає за ст. 111 КК України.

Наприклад, якщо високопосадовець КМУ з метою особистого збагачення привласнює державні кошти шляхом завищення обсягів оплачених цими коштами робіт або вартості наданих послуг, або шляхом направлення виділених для фінансування потреб Збройних сил України коштів на інші цілі, це автоматично призводить до ослаблення обороноздатності, тому що на оборону держави від збройної агресії надійде в реальності менше коштів, ніж повинно було чи могло б надійти. Це очевидний факт і тому метою таких дій високопосадовця КМУ слід вважати ослаблення обороноздатності країни, тобто вони вчиняються на

шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній та економічній безпеці України.

Тому з урахуванням викладених аргументів доцільно ввести нову форму державної зради і доповнити ст. 111 КК України частиною 3 наступного змісту:

«Вчинення в умовах воєнного стану членом Кабінету Міністрів України корупційного кримінального правопорушення, передбаченого статтями 191, 210, 364, 368, 369 цього Кодексу, що призвело до ослаблення обороноздатності України – карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна». У зв'язку з цим частину 3 ст. 111 КК в чинній редакції вважати частиною 4.

Варто зазначити, що на розгляді у Верховній Раді перебуває проект Закону України № 9659 від 30.08.2023 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняння карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» [7]. У вказаному законопроекті передбачено доповнення Кримінального кодексу України статтею 111-3 «Вчинення корупційного кримінального правопорушення під час дії правового режиму воєнного стану», у зв'язку з чим прирівняти у період воєнного стану карність за корупційні кримінальні правопорушення із карністю за вчинення державної зради.

Водночас, як зазначалося вище, у період воєнного стану саме члени КМУ уповноважені максимально раціонально і результативно використовувати мобілізовані державою матеріальні ресурси для забезпечення Збройних сил України реальною можливістю ефективно протистояти ворогу на полі бою. Зважаючи на це, відповідальність саме членів Уряду повинна бути адекватною місії, покладеної на них державою, щоб запобігти корупційним діям, які у період воєнного стану є надзвичайно деструктивним явищем, що не просто руйнує засади верховенства права та стримує економічний розвиток держави, а й послаблює обороноздатність країни, призводить до втрат особового складу на полі бою та до загрози втрати Україною своєї державності.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі. База даних «Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування» / Офіс Генерального прокурора. URL:

<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 11.12.2023).

3. Про доступ до судових рішень: Закон від 22.12.2005. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ від 24.02.2022. База даних «Укази» / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 13.12.2023).

5. Про Кабінет Міністрів України: Закон від 27.02.2014. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон від 12.05.2015. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняння карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні: Проект Закону № 9659 від 30.08.2023. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1951215> (дата звернення: 13.12.2023).